

УДК 81.25

О.О. МИХЛИК,

*старший викладач кафедри англійської філології та перекладу
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

АКТИВІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОГО ІНШОМОВНОГО ГОВОРІННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ

У статті розглядаються основні шляхи активізації самостійного іншомовного говоріння, які повинні стимулювати мовлення та мислення студентів на початковому етапі. Особлива увага приділяється розвиваючим аспектам для забезпечення високого рівня засвоєння навчального матеріалу.

Ключові слова: іншомовне говоріння, мотив, комунікативна потреба, мовні опори.

Постановка проблеми. У практиці навчання іноземних мов говоріння є одним з продуктивних видів мовленнєвої діяльності, за допомогою якого здійснюється усне вербальне спілкування, тобто висловлювання власних думок в усній формі [1, с. 49–50]. Саме тому у більшості методів навчання говорінню розглядається як одна з основних цілей навчання іноземній мові. Самостійне іншомовне говоріння (висловлювання) можливе, перш за все, при стимулюванні мотиваційних потреб, а також при творчому підході до вибору мовних засобів. Робота із застосуванням сучасних інформаційних технологій відкриває нові можливості у використанні дидактичних джерел, що можуть істотно поліпшити професійну підготовку майбутнього фахівця. Організація внутрішньої потреби при самостійному говорінні іноземною мовою безпосередньо залежить від ефективної організації роботи студента. Саме тому створення моделі управління якістю самостійного іншомовного говоріння є актуальною науковою проблемою.

Аналіз останніх досліджень. Питання важливості розвитку іншомовного спілкування та методів активізації мовленнєвої діяльності студентів знайшли своє відображення у розвідках М.Х. Ахмедової [3], М.І. Алексєєвої [2], О.Б. Тарнопольського [11], І.М. Дичківської [5], Т.І. Манякіної [8], в той час як саме психологічні, дидактичні, лінгвістичні та психолінгвістичні аспекти активізації навчання висвітлені у працях таких науковців, як О.А. Устищенко [13], А.А. Гресь, М.К. Смуглякова [4], Н.М. Ленюк [6], Т.І. Шамова, Г.Н. Подчалимова, А.Н. Худин [14] та інших вчених, які розглядали можливості активізації різноманітних систем навчання іноземній мові різновікової аудиторії.

Мета статті полягає у вивченні питання щодо розвитку творчого самостійного іншомовного говоріння з використанням різних форм активізації та стимулювання мовленнєвої діяльності студентів на початковому етапі навчання.

Виклад основного матеріалу. Початковий етап навчання іноземній мові передбачає вміння викладача викликати інтерес до предмета, викладати матеріал в доступній та захоплюючій формі протягом всього періоду його вивчення. Питання «Як?» повинно постійно перебувати в полі зору викладача. Безсумнівно, очевидність навчальної комунікації диктує контакт двох комунікантів: викладача і студента. У цій ситуації важливим є враження, яке викладач справляє на студентів своєю зовнішністю, манерами, ерудицією. Інтелігентність, ввічливість, коректність викладача сприятимуть створенню відносин довіри, стимулюватимуть позитивну реакцію з боку студентів і, відповідно, переконливість у поданні навчального матеріалу.

Процес створення моделі управління для покращання навичок говоріння іноземною мовою передбачає розробку таких підходів, які б ґрунтувалися, перш за все, на забезпеченні активізації та спрямованості мовленнєвої поведінки студента. Це означає, що студент на кожному етапі навчання повинен чітко усвідомлювати потребу засвоєння пропонованого матеріалу. Питання «Навіщо?», «З якою метою?», «Чи це має сенс?» повинні викликати тільки позитивні емоції та відповіді. Мотивація до успіху буде сприяти досягненню поставлених цілей [3, с. 174].

Вважаємо, що вже на одному з перших занять доцільно дати ряд слів за темою «Знайомство»: *die Lehre, der Lehrer, die Lehrkraft, der Lehrkörper, der Dozent / der Lehrer; der Studiker, der Studiosus*. Останні, у свою чергу, потребуватимуть застосування певних дієслів та прикметників, наприклад: *lernen, studieren, lehren, belehren, gründlich, zielstrebig* і т. ін. Для рельєфності лінгво-соціального аспекту чергового тематичного словника також доцільно знайомити студентів із розмовно-забарвленою лексикою, яку постійно використовують носії мови, як-то: *j-n hart in die Lehre nehmen, Lehrgeld zahlen* [10].

Безумовно, необхідно буде пояснювати і культурологічну суть окремих слів. При доповненні студентського словника розмовними формами та виразами необхідно знати міру, оскільки, як слухно зазначає Л.В. Фанакова, при офіційному спілкуванні з носієм мови вкраплення фамільярних слів може бути сприйняте не тільки як недоречне панібратство, а й сигналізувати про низький рівень загальної та мовленнєвої культури комуніканта, або його недостатньо розвинений рівень мовної і мовленнєвої компетенції та самоконтролю [13, с. 134–135].

Слід зазначити, що треба взяти до уваги специфіку окремої навчальної групи, тобто врахувати потреби тих студентів, які хочуть стати перекладачами, і тих, хто хоче просто говорити іноземною мовою [7, с. 133]. Очевидно, що для активізації самостійного іншомовного говоріння треба підключати і другого комуніканта, тобто студента з його ідеями щодо підбору нових лексичних одиниць і вичленовування їх в стійкі мовні кліше. Це могло б стати одним із постійних елементів домашнього завдання, під час виконання якого студент використовував би інформаційно-пошукові системи. Забезпечення вільного і якісного говоріння неможливе без формування навичок самостійного вибору мовних засобів і оперування ними.

Подібний підхід веде до послаблення залежності від засвоєння мовних форм певного тексту, іншими словами, від заучування текстів (або їх частин) напам'ять [14, с. 104].

Важливим моментом у процесі навчання є обсяг навчальних годин, на який орієнтується викладач. Не завжди для реалізації своєї мотивації ця обставина виявляється комфортною для студента. Тут треба знаходити компроміс, і одним із надійних способів його досягнення може бути систематичне, так би мовити «ненав'язливе», повторення певної частини вивченого матеріалу до рівня автоматизації.

Поряд із психологічною установкою на якісне засвоєння навчального матеріалу залишається і необхідність використання певних вправ для активізації самостійного іншомовного говоріння. Багато з них вже розроблені і подані у різноманітних навчально-методичних джерелах. Але не завжди вони однаково сприймаються з боку різнорівневих груп студентів. Ця обставина є, на нашу думку, тим об'єднуючим фактором, який стимулює обох комунікантів (викладача і студента) до творчого викладу своїх варіантів.

Не можна не погодитися з думкою Г.Е. Мірам про те, що «на початковому етапі матеріалом для вправ може бути будь-яка тематична неорганізована лексика основного словникового фонду, а також особливі групи слів, які вже зустрічалися у вправах з мнемотехніки: числівники, топоніми, власні імена» [9, с. 126]. Вважаємо за необхідне детальніше зупинитися на числівниках. Практика свідчить, що з ними ми зустрічаємося щодня, причому у найрізноманітніших варіантах, тому цей блок потребує особливої уваги, а саме: слід засвоїти кількісні числівники, іменники, що позначають дробі, десяткові дробі, що виражають також кількісні числівники, розкрити їх вживання у функції підмета, додатка, обставини і предикатива. Після глибокого опрацювання кількісних числівників слід перейти до порядкових. Окремо треба висвітлити прикметники, що утворюються від числівників. Важливо, щоб під час навчання, студент міг швидко і коректно перекласти їх як на іноземну, так і на рідну мову.

Якщо виходити з того, що «творчість – процес створення об'єктивно нового» [8, с. 246], то творчий підхід тут полягає в тому, що студент сам зможе допомогти викладачеві змодельовати, підказати напрям активізації свого подальшого самостійного іншомовного говоріння.

Ще одним окремим блоком можуть бути питальні слова і найбільш вживані з ними вирази. Це прискорить заучування мовних кліше, які легко відтворюються. Зрозуміло, що на початковому етапі подібний підхід виявляється задовільним, але для більш глибокого оволодіння іноземною мовою він, звичайно, є недостатнім, оскільки не дає можливості говорити на будь-яку тему. Особливо слід вказати ще на одну проблему: уміння правильно, чітко і ясно ставити запитання. Під час практичних занять із запрошенням носія мови викладачі нерідко спостерігають, що при мовному контакті студенти відчують у цьому випадку певні труднощі. Подібні ситуації свідчать про те, що на початковому етапі навчання, хоча і необхідно використовувати обмежений лексичний матеріал, все ж таки слід приділити значну увагу роз'ясненню граматичних значень слів та правилам їх поєднання.

Уміння правильно користуватися подібною інформацією забезпечує зведення до мінімуму перепитувань. Це дозволяє суттєво економити навчальний час, який доцільно використовувати для більш ретельної тренувальної діяльності. Не можна забувати і про те, що мета повинна постійно перебувати у полі зору обох комунікантів. Питання і думка не повинні бути двозначними, оскільки не можна відхилитися від теми. Саме такий підхід сприяє бажаній концентрації студента і закріпленню у нього творчих вмій та зацікавлення у навчанні.

В основі активізації самостійного іншомовного говоріння лежить принцип послідовності. Зокрема послідовність роботи над аудіюванням, говорінням, переказом тексту тощо. Важливим є наполягання на тому, що викладач повинен користуватися не тільки системою вже розроблених вправ, але й творчо підходити до використання своїх знахідок, враховуючи при цьому ідеї та ініціативність студента.

На початковому етапі навчання необхідно, звичайно, приділяти значну увагу фонетичним правилам, щоб надалі навчити розрізняти значення близьких за звучанням слів. У цьому місці, мабуть, треба зробити акцент і на тому, що ми спілкуємося не тільки за допомогою слів, а й використовуємо невербальні засоби комунікації, жести, міміку, інтонацію та інші звукові вираження: зітхань, вигуки, схлипування тощо. Модель управління якістю самостійного іншомовного говоріння, безперечно, повинна включати розвиток емоційного сприйняття мови. У зв'язку з цим безсумнівної значущості набуває вміння і важливість складання у студентів фонетичного стереотипу. Слід мати на увазі, що для реалізації цього положення треба стимулювати студентів дивитися іноземні фільми і копіювати іноземців. Тут повинен простежуватися такий ланцюжок: імітація – усвідомлення – пізнавальна потреба.

Безумовно, фундаментом висловлювання є відповідний навчальний матеріал, що включає слова, граматичні структури і факти. На початковому етапі закладаються основи володіння всіма видами мовленнєвої діяльності. Але відсутність сформованої мовної бази на даному етапі ускладнює самостійне іншомовне говоріння. У цьому випадку, як правило, допомагає наочність. Вона дає можливість опанувати не абстрактні поняття, а спиратися на конкретні зразки.

Різноманітність наочності, включаючи інтернет-наочність, дозволяє краще пізнавати предмет. Використовуючи її, ми формуємо вміння давати оцінку, висловлювати свою точку зору. Необхідно відзначити, що для успішної реалізації поставленої мети може допомогти конкретизація і розширення палітри оціночних суджень. Так, наприклад, на питання *Wie geht es?* слід було б використовувати не тільки два-три варіанти відповіді, але й відповіді, що несуть як позитивні, так і негативні варіанти: *ausgezeichnet, prima, Klasse, immer schlimmer* тощо. Також можливим є включення неологізмів і найбільш поширених діалектичних виразів. Такий метод допомагає засвоювати мову на емоційному рівні. Подібні оціночні репліки, як відомо, даються практично у всіх німецьких підручниках. На нашу думку, слід якомога частіше використовувати питання *wagum, wozu, wie, auf welche Weise*. Вони викликають потребу висловлювати своє ставлення, думку і тим самим частіше використовувати якісні прикметники.

Не менш важливим для формування потреби в іншомовному говорінні є наявність мовних опор. Палітра останніх може бути найрізноманітніша: візуально-образотворчі, асоціативні, фіксовані, рухливі, стандартизовані та інші. Мовні опори дозволяють з перших кроків закласти основи спілкування, створити у студента опорний мінімум комунікативних умінь, стимулювати захопленість роботою над матеріалом.

На даному етапі, звичайно, у студентів найчастіше присутня репродуктивна форма засвоєння. Але саме тут закладається усвідомлення прийомів роботи над навчальним матеріалом. Ретельно продумана система мовних опор допомагає фіксувати логіку оформлення іншомовного говоріння. Вона дозволяє також виробляти навички пошуку їх в текстах, що закладає основу для успішної самостійної роботи поза межами навчального закладу.

Бурхливий розвиток інформаційних технологій також суттєво сприяє можливості створення банку електронних мовних опор. Їх наявність могла б стати надбанням більшості в режимі online і бути корисною для тих, хто вивчає мову заочно. Нам здається, що при обмеженому часі й особливостях інтелектуальної діяльності окремих студентів було б доречним індивідуалізувати навчання шляхом застосування кількох видів мовних опор одночасно. Це можна здійснити при розширенні спектра аудіо- та відеоінформації.

Слід звернути увагу і на план. Він повинен служити орієнтиром для логічної побудови самостійного іншомовного говоріння. Кожен викладач може запропонувати свій план для різних видів мовленнєвої діяльності. Усвідомлюючи послідовність такого плану, студент може переносити вже здобуті знання на нові теми навчального матеріалу.

Висновки. Підбиваючи підсумки, можна відзначити, що до чинників успішної активізації самостійного іншомовного говоріння на початковому етапі навчання можна віднести, насамперед, пробудження мотиваційних потреб і психологічну підготовку. Їхня успішна реалізація залежить від творчого підходу обох комунікантів у процесі навчання. Побудова систематичних відносин, спільне бачення цілей, формування ряду навичок й умінь (навичок аудіювання, мнемотехніки, управління мовними механізмами та ін.), самокритичність в оцінці результатів – усі ці фактори будуть створювати міцний фундамент для подальшого оволодіння іноземною мовою.

Список використаних джерел

1. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – М.: Изд-во ИКАР. – 2009. – 448 с.
2. Алексеева М.І. Мовна компетенція як складова моделі іншомовної комунікативної компетентності / М.І. Алексеева // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 1 (35). – С. 119–126.
3. Ахмедова М.Х. Психологические особенности обучения иноязычному говорению / М.Х. Ахмедова // Молодой ученый. – 2014. – № 3 (62). – С. 819–821.
4. Гресь А.А. Роль монологічного мовлення у формуванні іншомовної комунікативної компетенції / А.А. Гресь, М.К. Смуглякова // Гуманіт. вісн. НУК. – Миколаїв: НУК, 2015. – Вип. 8. – С. 28–30.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
6. Ленюк Н.М. Формування німецькомовної компетенції в діалогічному мовленні студентів технічних спеціальностей у процесі самостійної навчальної діяльності / Н.М. Ленюк // Наук. записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка. – 2014. – № 1–2. – С. 130–136.
7. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості / Н.В. Ліфарєва. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 238 с.
8. Манякина Т.И. Техника учебного пересказа / Т.И. Манякина // Франция та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур: матеріали XI Міжнар. конф. / упор. Л.В. Пономарьова. – Дніпропетровськ: Пороги, 2006. – С. 246.
9. Мирам Г.Е. Профессия: переводчик / Г.Е. Мирам. – К.: Эльга. Ника Центр, 2004. – 160 с.
10. Немецко-русский словарь разговорной лексики / [состав. В.Д. Девкин]. – М.: Русский язык, 1994. – 769 с.

11. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: [навч. посіб.] / О.Б. Тарнопольський. – К.: Фірма «ІНКОС», 2006. – 248 с.

12. Устименко О.М. Навчання іншомовного монологічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу / О.М. Устименко // Іноземні мови. – 2013. – № 1. – С. 3–9.

13. Фанакова Л.В. Семейный стиль общения как специфическое коммуникативное явление / Л.В. Фанакова // Вестник Челябинского государственного университета. Сер.: Филология. Искусствоведение. – 2012. – Вып. 65. – № 13 (267). – С. 133–136.

14. Шамова Т.И. Управление профильным обучением на основе личностно-ориентированного подхода: Учебно-методическое пособие / Т.И. Шамова, Г.Н. Подчалимова, А.Н. Худин и др. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2006. – 160 с.

References

1. Azimov, E.G. & Shukin, A.N. (2009). *Novyi slovar terminov i poniatii (teoriia i praktika obucheniia yazykam)* [New dictionary of terms and notions (theory and practice of teaching languages)], Moscow, IKAR, 448 p. (In Russian).

2. Alekseeva, M.I. & Akhmedova, M.K. (2014). *Movna kompetenciia yak skladova modeli inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti* [Language competence as an element of the model of foreign language communicative competency]. *Pedagogichni nauky: teoriia, istoriia, innovaciini tekhnologii* [Pedagogy: theory, history, innovation technologies], no. 1 (35), pp. 119-126 (In Ukrainian).

3. Akhmedova, M.K. (2014). *Psikhologicheskie osobennosti obucheniia inoiazychnomu govoreniiu* [Psychological peculiarities of teaching foreign language speaking]. *Molodoi uchenyi* [Young scholar], no. 3 (62), pp. 819-821 (In Russian).

4. Gres, A.A. & Smugliakova, M.K. (2015). *Rol monologichnogo movlennia u formuvanni inshomovnoi komunikativnoi kompetencii* [The role of monological speaking in forming foreign language communicative competency]. *Gumanitarnyi visnyk NUK* [Humanitarian News NUK]. Mykolaiv, no. 7, pp. 28-30 (In Ukrainian).

5. Dychkivska, I.M. (2004). *Innovaciini pedagogichni tekhnologii* [Innovative pedagogical technologies]. Kyiv, Academydav, 352 p. (In Ukrainian).

6. Leniuk, N.M. (2014). *Formuvannia nimetskomovnoi kompetencii v dialogichnomu movlenni studentiv technichnykh specialnostei u procesi samostiinoi navchalnoi diialnosti* [German language competency formation in dialogues for students of technical specialties in independent study process]. *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu "Ostrozka akademiia". Psykhologiya i pedagogika* [Scientific notes of national university "Ostrog Academy". Psychology and Pedagogy], no. 1-2, pp. 130-136 (In Ukrainian).

7. Lifareva, N.V. (2003). *Psykhologiya osobystosti* [Psychology of personality]. Kyiv, Centr navchalnoi literatury, 238 p. (In Ukrainian).

8. Maniakina, T.I. (2006). *Tekhnika uchebnogo pereskaza* [Study retell techniques]. *Franciia ta Ukraina, naukovo-praktychnyi dosvid u konteksti dialogu nacionalnykh kultur* [France and Ukraine, scientific and practical experience in the context of dialogue of national cultures]. Dnipropetrovsk, Porogy, 246 p. (In Ukrainian).

9. Miram, G.E. (2004). *Professii: perevodchik* [Profession: interpreter]. Kyiv, Elga, Nika Center, 160 p. (In Russian).

10. Devkin, D.V. (1994). *Nemetsko-russkii slovar razgovornoj leksiki* [German-Russian dictionary of colloquial lexis]. Moscow, Russkii Yazik, 769 p. (In Russian).

11. Tarnopolskii, O.B. (2006). *Metodyka navchannia inshomovnoi movlennevoi diialnosti u vyshomu movnomu zakladi osvity* [Methodology of teaching foreign language speech activity at language high school]. Kyiv, Firma INKOS, 248 p. (In Ukrainian).

12. Ustimenko, O.M. (2013). *Navchannia inshomovnogo monologichnogo movlennia v aspekti kompetentnistnogo pidkhodu* [Teaching foreign language monological speaking in competency approach]. *Inozemni movy* [Foreign languages], no. 1, pp. 3-9 (In Ukrainian).

13. Fanakova, L.V. (2012). *Familiarnyi stil obsheniia kak specificheskoe kommunikativnoe yavlenie* [Familiar style of communication as a specific phenomenon]. *Vesnik Cheliabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya. Iskusstvovedenie* [Chelabinsk State University scientific journal. Philology. Art studies], no. 13 (267), pp. 133-136 (In Russian).

14. Shamova, T.I., Podchalimova, G.N. & Khudin, A.N. (2006). *Upravlenie profilnym obucheniem na osnove lichnostno-orientirovannogo podkhoda* [Profile study management on the basis of personally oriented approach]. Moscow, Pedagogicheskii poisk, 160 p. (In Russian).

В статье рассматриваются основные пути активизации самостоятельного иноязычного говорения, способствующие стимулированию речемыслительной деятельности студентов на начальном этапе. Особое внимание уделяется развивающим аспектам для обеспечения высокого уровня усвоения учебного материала.

Ключевые слова: иноязычное говорение, мотив, коммуникативная потребность, речевые опоры.

The article discusses the main ways to improve foreign language speaking that helps to stimulate speech and cognitive activity of the students at the initial stage of study. Particular attention is paid to developing aspects to ensure a high level of learning.

Key words: foreign language speaking, motive, communicative needs, speech support.

Одержано 25.10.2016.